

وضعیت فعلی مجلات علمی در ایران

دکتر فتح‌الله مضطرزاده

به استناد بند «ج» تبصره ۳۶ قانون بودجه سال ۱۳۶۳، مصوب مجلس شورای اسلامی، «به دولت اجازه داده می‌شود به پیشنهاد وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، در زمینه‌های فرهنگی، و وزارت فرهنگ و آموزش عالی، در زمینه‌های علمی و فنی، اجازه انتشار فقط یک نشریه، در هر رشته، از محل اعتبارات بند الف این تبصره را به دستگاه تخصصی ذی‌ربط بدهد».

وزارت فرهنگ و آموزش عالی، با توجه به این تبصره، در تاریخ ۷۳/۲/۱۶ «آیین‌نامه صدور مجوز انتشار مجلات و نشریات علمی و فنی» را در ۵ ماده، ۲۳ بند و ۳ تبصره به تصویب رسانید. در مواد مختلف این آیین‌نامه هدف از انتشار مجلات، شرایط مربوط، بودجه و نیروی انسانی مورد نیاز، ترکیب مقالات و مطالب مورد استفاده، و نحوه اجرای آیین‌نامه به‌طور مبسوط آورده شده است. در بند ۲ ماده ۴ این آیین‌نامه، تشخیص صلاحیت انتشار مجله به عهده کمیسیون تحت عنوان «کمیسیون نشریات علمی» گذاشته شده است. کمیسیون نشریات علمی مرکب از ۵ نفر از اعضای هیأت علمی و کارشناس ذی‌صلاح، به پیشنهاد معاون پژوهشی و با حکم وزیر فرهنگ و آموزش عالی تعیین شده بود. مصوبات کمیسیون با رعایت مفاد آیین‌نامه و با اکثریت آرا قابل اجرا بوده و در صورت تأیید کمیسیون پروانه موقت برای هر مجله صادر می‌گردید.

بر اساس مصوبه جلسه دوازدهم این کمیسیون، در تاریخ ۶۴/۹/۲۹ نشریات علمی به چهار دسته «علمی-پژوهشی»، «علمی-کاربردی»، «علمی-ترویجی» و «خسبری و بولتن داخلی» تقسیم‌بندی شدند و هر مجله‌ای بر مبنای امتیازی که از نظر ضوابط تعیین شده کسب می‌نمود در یکی از دسته‌های فوق قرار می‌گرفت.

در بند «ج» تبصره ۳۴ قانون بودجه سال ۶۴، مصوب مجلس شورای اسلامی، تبصره فوق کاملتر شد و جمله «در صورت تشخیص ضرورت به تعداد بیشتری نشریه در هر رشته» نیز به آن افزوده شد.

□ آنچه مطالعه می‌فرمایید گزارش مشروحی است از وضعیت فعلی مجلات علمی در کشور بر اساس آخرین مصوبات و آیین‌نامه‌هایی که در این زمینه به تصویب رسیده است.

جدول ۱: نشریات رسیده و تأیید شده در کمیسیون نشریات علمی در فاصله سالهای ۶۳ تا ۷۳

گروه تخصصی	سال	۶۳	۶۴	۶۵	۶۶	۶۷	۶۸	۶۹	۷۰	۷۱	۷۲	۷۳	جمع
علوم انسانی	درخواست	۲۰	۱۲	۳	۱۵	۸	۱۹	۱۲	۱۴	۷	۱۸	۷	۱۳۵
	تأیید شده	۲	۱۰	۳	۳	۷	۳	۸	۲	۰	۱	۴	۴۳
	نسبت (درصد)	۱۰	۸۳	۱۰۰	۲۰	۸۷	۱۶	۶۶	۱۴	۰	۵	۵۷	۳۲
فنی و مهندسی	درخواست	۲۶	۱۵	۲	۹	۴	۱	۰	۶	۱	۴	۴	۷۲
	تأیید شده	۴	۹	۱	۰	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۶	۲۲
	نسبت (درصد)	۱۵	۶۰	۵۰	۰	۲۵	۰	۰	۰	۰	۰	۱۵۰	۳۰
علوم پایه	درخواست	۵	۷	۲	۱	۵	۳	۲	۱	۰	۱	۱	۲۸
	تأیید شده	۰	۵	۱	۳	۳	۱	۲	۰	۰	۰	۱	۱۶
	نسبت (درصد)	۰	۷۱	۵۰	۳۰۰	۶۰	۳۳	۱۰۰	۰	۰	۰	۱۰۰	۵۷
کشاورزی	درخواست	۱۱	۵	۳	۶	۰	۵	۱	۱	۲	۳	۱	۳۸
	تأیید شده	۰	۳	۰	۰	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۱۱	۱۵
	نسبت (درصد)	۰	۶۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱۱۰۰	۳۹
هنر	درخواست	۱	۲	۱	۱	۰	۰	۱	۰	۰	۱	۰	۷
	تأیید شده	۰	۰	۰	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۲
	نسبت (درصد)	۰	۰	۰	۱۰۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۲۸
جمع	درخواست	۶۳	۴۱	۱۱	۳۲	۱۷	۲۸	۱۶	۲۲	۱۰	۲۷	۱۳	۲۸۰
	تأیید شده	۶	۲۹	۵	۷	۱۳	۴	۱۰	۲	۰	۱	۲۲	۹۸
	نسبت (درصد)	۱۰	۷۲	۴۵	۲۲	۷۶	۱۴	۶۲	۹	-	۴	۱۷۰	۳۵

و پژوهشی یا صاحب‌نظران نشریات تخصصی و دبیر کمیسیون. دبیر کمیسیون با پیشنهاد معاون پژوهشی و حکم مقام وزارت فرهنگ و آموزش عالی منصوب می‌گردد. در ماده ۲ این آیین‌نامه طبقه‌بندی و ضوابط انتشار مجلات آورده شده است. طبق این ماده مجلات در رشته‌های مربوط به علوم پزشکی و پیراپزشکی، دامپزشکی، فنی و مهندسی، کشاورزی و منابع طبیعی، علوم پایه و علوم انسانی طبقه‌بندی گردیده‌اند. طبق بند ۲/۳ این ماده، مجلات در دو طبقه «علمی - پژوهشی» و «علمی - ترویجی» قرار خواهند گرفت و بر اساس امتیازات مربوطه، درجه علمی‌شان به مدت ۲ سال معتبر خواهد بود. طبق دستورالعمل اجرایی این آیین‌نامه که در تاریخ ۱۸/۳/۷۲ به تصویب کمیسیون رسید، مجله‌ای حائز درجه علمی - پژوهشی می‌شود که اولاً حداقل ۶۰ درصد مقالات مندرج در آن علمی - پژوهشی باشد، ثانیاً حداقل ۱۳۰ امتیاز از ۲۰۰ امتیاز مربوط به سطح علمی و ترکیب مقالات، و حداقل ۲۰۰ امتیاز از مجموع ۳۰۰ امتیاز کل شاخصهای مؤثر را کسب کرده باشد. مجله‌ای حائز درجه علمی - ترویجی خواهد بود که حداقل ۱۱۰ امتیاز از ۲۰۰ امتیاز سطح علمی و ترکیب مقالات، و ۱۶۰ امتیاز از مجموع ۳۰۰ امتیاز کل شاخصهای مؤثر در تعیین اعتبار مجله را کسب کرده باشد.

این‌نامه مذکور برای چهارمین بار پس از تجدید نظر کلی، در تاریخ ۳/۱۰/۷۳ به تصویب وزیر فرهنگ و آموزش عالی رسید که متن کامل آن پیوست است.

عملکرد کمیسیون نشریات علمی در فاصله سالهای ۶۳ تا ۷۳ در جدول ۱ نشان داده شده است. همان‌طور که ملاحظه می‌شود کل مجلاتی که تاکنون به این کمیسیون رسیده است ۲۸۰ عنوان است که از میان آنها ۹۸ مجله (۳۵ درصد) مورد تأیید قرار گرفته و اعتبارگذاری شده است. بیشترین فعالیت کمیسیون در سال ۶۴ با تأیید و اعتبارگذاری ۲۹ نشریه صورت گرفته است، پس از آن، سال ۷۳ با

تشخیص و تأیید این ضرورت نیز به عهده وزارت‌های فوق‌الذکر قرار داده شد. با توجه به این تبصره، در تاریخ ۱۰/۴/۶۵ «آیین‌نامه تأیید و تعیین اعتبار و تشخیص ضرورت انتشار مجلات و نشریات علمی و فنی» به تصویب وزیر فرهنگ و آموزش عالی رسید و آیین‌نامه قبلی از درجه اعتبار ساقط گردید.

در آیین‌نامه جدید نیز تشخیص ضرورت انتشار و تعیین اعتبار علمی مجلات به عهده کمیسیون نشریات علمی گذاشته شد. اعضای این کمیسیون از ۵ نفر به ۷ نفر افزایش یافت که به پیشنهاد معاون پژوهشی و حکم وزیر فرهنگ و آموزش عالی منصوب می‌شدند. طبق مصوبه جلسه هشتاد و یکم این کمیسیون، در تاریخ ۲۷/۱۱/۶۹، مجلات در سه دسته «علمی - پژوهشی»، «علمی - کاربردی» و «علمی - ترویجی» رده‌بندی شدند و بدین ترتیب عنوان «خبری و بولتن داخلی» از این رده‌بندی حذف گردید.

آیین‌نامه مصوب مورخ ۱۰/۴/۶۵ یک‌بار دیگر بازنگری شد و در تاریخ ۱۱/۶/۷۱ تحت عنوان «آیین‌نامه تأیید اعتبار و تشخیص ضرورت مجلات و نشریات علمی» به تصویب وزارت فرهنگ و آموزش عالی رسید.

در بند ۱/۱ ذیل ماده یک، وظایف کمیسیون به‌طور مشروح آورده شده که از قسمتهای مهم آن می‌توان تشخیص ضرورت انتشار، تعیین اعتبار، بررسی و تأیید صلاحیت علمی مدیر مسؤل، تدوین و تصویب ضوابط و نحوه ارزشیابی، نظارت و ارزیابی مستمر مجلات را نام برد. در بند ۱/۲ این آیین‌نامه آمده است که کمیسیون مرکب از ۱۱ نفر است و وزیر فرهنگ و آموزش عالی به عنوان رئیس کمیسیون، و معاون پژوهشی وزارت فرهنگ و آموزش عالی به عنوان نایب رئیس تعیین گردیده‌اند. سایر اعضا عبارتند از معاون آموزشی وزارت، مدیر گروه پژوهشی مجلات مرکز تحقیقات علمی کشور و شش نفر از اعضای هیأت علمی دانشگاهها و مؤسسات آموزش عالی

جدول ۲. وضعیت نشریات متقاضی تأیید و تشخیص اعتبار در گروه‌های تخصصی

گروه تخصصی	تعداد درخواست	تعداد تأیید شده	تعداد رد شده	بررسی نشده
علوم انسانی	۱۳۵	۴۳	۱۷	۷۵
فنی و مهندسی	۷۲	۲۲	۱۳	۲۷
علوم پایه	۲۸	۱۶	۵	۷
کشاورزی	۳۸	۱۵	۱۱	۱۲
هنر و معماری	۷	۲	۱	۴
جمع	۲۸۰	۹۸	۴۷	۱۲۵

آیین‌نامه تأیید و تعیین اعتبار و تشخیص ضرورت انتشار مجلات و نشریات علمی

مقدمه

به استناد مفاد بند «ج» تبصره ۳۶ قانون بودجه سال ۱۳۶۳ و نیز مفاد بند «ج» تبصره ۳۴ قانون بودجه سال ۱۳۶۴ مصوب مجلس شورای اسلامی، به منظور بررسی درخواست متقاضیان انتشار و تعیین اعتبار مجلات علمی که از این پس در این آیین‌نامه «مجله» نامیده می‌شود، «کمیسیون بررسی نشریات علمی» وابسته به وزارت فرهنگ و آموزش عالی به شرح زیر تشکیل می‌گردد.

ماده ۱- تشخیص ضرورت انتشار، تعیین یا تغییر اعتبار مجلات علمی، نظارت و ارائه روش‌های مناسب برای ارتقای کیفی مجلات به عهده «کمیسیون بررسی نشریات علمی» که از این پس در این آیین‌نامه «کمیسیون» خوانده می‌شود، خواهد بود.

جدول ۳. وضعیت اعتباردهی به نشریات در گروه‌های تخصصی

گروه تخصصی	تأیید شده	علمی - پژوهشی	علمی - کاربردی	علمی - ترویجی
علوم انسانی	۴۳	۲۶	۵	۱۲
فنی و مهندسی	۲۲	۷	۴	۱۱
علوم پایه	۱۶	۷	-	۹
کشاورزی	۱۵	۹	-	۶
هنر و معماری	۲	۱	۱	۰
جمع	۹۸	۵۰	۱۰	۳۸

ماده ۲- اهداف انتشار مجلات علمی به شرح زیر می‌باشد:

۲/۱- کمک به ارتقای سطح فرهنگی و دانش علمی و فنی متخصصان، کارشناسان و دست‌اندرکاران و علاقه‌مندان در یکی از رشته‌های فنی و مهندسی، کشاورزی، منابع طبیعی، علوم پایه، علوم انسانی، هنر یا در ارتباط با مسائل خاص توسعه فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی به صورت چند رشته‌ای یا میان رشته‌ای.

۲/۲- کمک به ایجاد ارتباط میان مراکز آموزشی، علمی و تحقیقاتی و همچنین میان پژوهشگران و کارشناسان به منظور انتقال و تبادل آموخته‌ها و تجربیات و کسب دستاوردهای تازه علمی.

۲/۳- کمک به مسئله‌یابی و حل مسائل علمی و فنی در ارتباط با تنگناهای توسعه فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی کشور.

۲/۴- کمک به توسعه فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی کشور در زمینه فعالیت‌های موردنظر از طریق نقد و بررسی برنامه‌ها و طرح‌های تحقیقاتی، تولیدی و خدماتی و نحوه اجرای آنها.

ماده ۳- وظایف کمیسیون:

۳/۱- بررسی و تأیید صلاحیت علمی مدیر مسؤول، سردبیر و اعضای هیأت تحریریه مجلات.

۳/۲- تشخیص ضرورت انتشار مجلات.

۳/۳- تدوین و تصویب ضوابط و نحوه ارزشیابی مجلات.

۳/۴- تعیین اعتبار مجلات.

۳/۵- نظارت و ارزیابی مستمر مجلات.

۳/۶- ارائه روش‌های مناسب برای ارتقاء دائمی سطح کیفی علمی مجلات.

۳/۷- ارائه روش‌های مناسب برای هدایت مجلات به سمت رشته‌ای، میان رشته‌ای و یا تخصصی شدن.

۳/۸- ارائه روش‌های مناسب برای هدایت مجلات در جهت به خدمت گرفتن هیأت تحریریه مشترک.

۳/۹- ارائه روش‌های مناسب برای هدایت مجلات در جهت تبدیل به یک منبع اطلاع‌رسانی قوی برای مخاطبین خود.

۳/۱۰- تدوین و تصویب آیین‌نامه‌های داخلی کمیسیون.

۳/۱۱- تدوین و تصویب ارائه سازمان و تشکیلات مناسب به منظور تحقق اهداف تعیین شده.

تأیید ۲۲ نشریه در مرتبه بعدی قرار گرفته است. کمترین فعالیت کمیسیون در سالهای ۷۱ و ۷۲ صورت گرفته است.

بیشترین درخواست برای تأیید و اعتبارگذاری در سال ۶۳ به دبیرخانه رسیده است (۶۳ نشریه)، پس از آن سالهای ۶۴ (با ۴۱ نشریه)، سال ۶۶ (۳۲ نشریه)، سال ۶۸ (۲۸ نشریه) در مراتب بعدی قرار دارند. سال ۷۱ با کمترین درخواست (۱۰ نشریه) در مرتبه آخر قرار دارد.

در جدول ۲ تعداد نشریاتی که برای تأیید و تشخیص اعتبار به دبیرخانه کمیسیون رسیده است به همراه تعداد نشریات تأیید شده، تعداد نشریات رد شده و تعداد بررسی نشده (در نوبت بررسی) به تفکیک گروه‌های تخصصی نشان داده شده است. تاکنون جمعاً برای ۲۸۰ نشریه درخواست تأیید و تشخیص اعتبار شده است که ۹۸ نشریه مورد تأیید قرار گرفته، ۴۷ نشریه به دلیل عدم صلاحیت رد شده، و تعداد ۱۲۵ نشریه در نوبت بررسی قرار دارد. بیشترین تعداد نشریات متقاضی و تأیید شده در گروه علوم انسانی و کمترین آنها در گروه هنر قرار دارد.

جدول ۳ تعداد نشریات تأیید شده در گروه‌های تخصصی پنجگانه را به تفکیک درجه علمی دریافت شده نشان می‌دهد. از ۹۸ نشریه تأیید شده، ۵۰ نشریه دارای درجه «علمی - پژوهشی»، ۳۸ نشریه دارای درجه «علمی - ترویجی» و ۱۰ نشریه دارای درجه «علمی - کاربردی» هستند. لازم به یادآوری است که طبق آیین‌نامه جدید، درجه «علمی - کاربردی» نیز حذف شده است، درجه اعتبار این نشریات قبل از تصویب آیین‌نامه جدید اعطا شده است و باید طبق این آیین‌نامه مجدداً بررسی و اعتبارگذاری شود.

ماده ۴- ترکیب کمیسیون

کمیسیون مرکب از ۱۱ عضو به شرح ذیل است:

الف: وزیر فرهنگ و آموزش عالی (به عنوان رئیس کمیسیون).

ب: معاون پژوهشی وزارت فرهنگ و آموزش عالی (به عنوان نایب رئیس کمیسیون).

ج: معاون آموزشی وزارت فرهنگ و آموزش عالی.

د: دبیر کمیسیون

ه: هفت نفر از اعضای هیأت علمی دانشگاهها و مؤسسات آموزش عالی و پژوهشی یا صاحب نظران نشریات تخصصی.

تبصره ۱- اعضای کمیسیون با حکم مقام وزارت منصوب می شوند.

تبصره ۲- دبیر کمیسیون به پیشنهاد معاون پژوهشی و حکم مقام وزارت منصوب می شود و مسؤولیت برگزاری جلسات و پیگیری امور مربوط را به عهده دارد.

تبصره ۳- دبیرخانه کمیسیون در حوزه معاونت پژوهشی وزارت فرهنگ و آموزش عالی تشکیل می شود.

ماده ۵- بودجه

بودجه سالانه به پیشنهاد کمیسیون از محل اعتبارات ستادی وزارت فرهنگ و آموزش عالی طبق مقررات معمول تأمین می گردد.

ماده ۶- ضوابط پذیرش مجلات برای اعتبارگذاری

۶/۱- داشتن اساسنامه معتبر و جامع.

۶/۲- داشتن محل مشخص و امکانات لازم و بودجه.

۶/۳- داشتن مخاطبین و مشترکین مشخص و تعریف شده.

۶/۴- سردبیر ترجیحاً دارای مرتبه دانشگاهی دانشیار به بالا باشد. در غیر این صورت استادیار و حداقل دارای ۳ مقاله علمی معتبر در مجلات و یا مجموعه مقالات کنفرانسها باشد.

۶/۵- داشتن حداقل ۷ نفر عضو هیأت تحریریه معتبر و با درجات علمی قابل قبول.

نیمی از اعضای هیأت تحریریه باید دارای مرتبه دانشگاهی دانشیار به بالا باشند. بقیه اعضای هیأت تحریریه باید حداقل دارای مرتبه دانشگاهی استادیار بوده و حداقل ۳ مقاله علمی معتبر در مجلات و یا مجموعه مقالات کنفرانسها داشته باشند. (به استثنای گروه هنر). ضمناً نیمی از اعضای هیأت تحریریه باید خارج از مؤسسه ای باشند که مسؤولیت انتشار مجله را به عهده دارد.

۶/۶- مقالات باید از سطح علمی قابل قبولی برخوردار باشند (تعیین سطح محتوایی مقالات به وسیله داوران رشته های تخصصی منتخب کمیسیون خواهد بود).

۶/۷- مندرجات و نوشته ها باید با اصول صحیح نوشتاری زبان فارسی مطابقت داشته باشند. (تشخیص این امر به عهده مشاورین ادبی کمیسیون خواهد بود).

۶/۸- مجله از مشخصات فنی قابل قبولی برخوردار باشد (از بعد تخصصی، شیوه ارائه مطالب، کیفیت علمی و ادبی، استمرار چاپ، تسلسل زمانی و غیره)

۶/۹- مجله باید به طور مستمر چاپ و منتشر شود. (تأخیر در انتشار برای صدور مجوز بعدی تأثیر منفی خواهد داشت).

۶/۱۰- حروفچینی، صفحه آرایی، پشت جلد، تصاویر منحنی ها و جداول به شیوه جذاب و متنوع انجام گرفته باشند.

۶/۱۱- منابع و مأخذ مقالات دقیقاً روشن بوده و نحوه بهره برداری از

آنها قابل قبول باشند.

۶/۱۲- به کارگیری اصطلاحات و نظرات علمی و تخصصی در مقالات قابل قبول باشند.

۶/۱۳- هر مجله ای که به زبان فارسی چاپ می شود، باید در انتهای مجله، چکیده مقالات را به زبان انگلیسی درج نماید.

۶/۱۴- هر مجله ای که به زبان انگلیسی چاپ می شود، در صورتیکه نویسندگان مقالات آنها ایرانی باشند، در انتهای مجله باید چکیده مقالات به زبان فارسی درج شود.

۶/۱۵- هر مجله ای که درخواست اخذ اعتبار (علمی - پژوهشی) می کند، باید دارای حداقل ۶۰ درصد مقالات پژوهشی باشد.

۶/۱۶- هر دانشگاه، انجمن یا مؤسسه ای که درخواست تعیین اعتبار برای مجله می کند، باید قبل از ارسال درخواست به دبیرخانه کمیسیون، نسبت به انتشار سه شماره از مجله اقدام کرده باشد.

ماده ۷- ضوابط برای تجدید اعتبار مجلات علمی

۷/۱- داشتن کلیه ضوابط مندرج برای پذیرش اعتبارگذاری در پایان مهلت اعتبار.

۷/۲- مدت ۴ سال از تاریخ اخذ اعتبار گذشته باشد.

۷/۳- مجله توانسته باشد امتیازات مثبت در زمینه ارزیابی سالیانه از کمیسیون اخذ کرده باشد.

۷/۴- افزایش تعداد مشترکین در پایان مدت اعتبار.

ماده ۸- مجلات علمی بر اساس ارزش علمی و امتیازات مربوط، در یکی از طبقات زیر قرار می گیرند:

الف: مجلات علمی - پژوهشی

ب: مجلات علمی - ترویجی

ماده ۹- اعتبار درجه علمی مجلات از تاریخ صدور تأییدیه علمی به مدت ۴ سال خواهد بود.

تبصره ۴- کمیسیون هر ۴ سال یک بار مجلات تأیید شده را مورد ارزیابی مجدد قرار می دهد و در هر مورد، نسبت به تغییر درجه علمی (ارتقاء یا تنزل) یا لغو تأییدیه علمی تصمیم خواهد گرفت.

تبصره ۵- برای لغو یا تنزل درجه اعتباری مجلات، حداقل دو سوم آرای اعضای کمیسیون لازم است.

ماده ۱۰- کمیسیون دستورالعملهای اجرایی این آیین نامه را بررسی و تصویب خواهد کرد.

ماده ۱۱- هرگونه تغییر در مواد این آیین نامه به پیشنهاد کمیسیون، منوط به تصویب وزیر محترم فرهنگ و آموزش عالی خواهد بود.

ماده ۱۲- این آیین نامه در یک مقدمه و ۱۲ ماده و ۵ تبصره تصویب و به تأیید وزیر فرهنگ و آموزش عالی رسیده است و آیین نامه قبلی، منسوخ ۱۳۷۱/۶/۱۱ از درجه اعتبار ساقط است. ■